

Αύτὸ δὲ τὸ σκέφθηκα, παρατίρησε μελαγχολικὰ ὁ Πάπας· θὰ βρεθεῖ, ὅμως, κάποιος τρόπος· ὅπως βγῆκα χωρὶς νὰ μὲ δεῖ κανένας, θὰ ξαναμπῶ.

Δὲ θὰ ξαναμπεῖς ποτέ σου, τοῦ λέει ὁ Ζαρατούστρας· μὴ δοκιμάσεις κὰν νὰ μπεῖς· χτύπα τὴν πόρτα τοῦ πρώτου μοναστηριοῦ ποὺ θὰ βρεῖς μπροστά σου· αὐτὴ εἶναι ἡ μόνη λύση γιὰ σένα· ὀμολόγησε ὅτι ἔχασες τὸ Θεὸ καὶ μὴν πᾶς νὰ προσποιηθεῖς ὅτι τὸν βρῆκες· δὲν τὸν βρῆκες ἀκόμα, ὅπως δὲν τὸν βρῆκα οὕτ’ ἐγὼ ἀκόμα. Ἐγὼ τουλάχιστον δὲ λέω πώς εἶμαι Πάπας. ‘Ομολόγησέ ταῦτα· ὀμολόγησε ἀκόμα ὅτι προσκύνησες κ’ ἔνα γάϊδαρο· δὲ χάνει κανένας τίποτε ὀμολογώντας τὰ πάντα· ἀν κρύψεις κάτι, ἔστω καὶ κάτι ἐλάχιστο, δὲ θάχεις ὀμολογήσει τίποτε.

Δὲ θὰ κλονισθεῖ, ὅμως, ἡ Χριστιανωσύνη, ἀν γίνει γνωστὸ ὅτι δὲν θέμουν ἀλάθητος;

“Οχι (ἡταν ἡ ἀπάντηση τοῦ Ζαρατούστρα)· ἀν ὑπάρχει Χριστιανωσύνη, δὲ θὰ κλονισθεῖ ἀπὸ τίποτε. Ἀλλὰ καὶ ἀν κλονιζόταν, ἐσὺ ὀμολόγησε· ὀμολόγησε, κι’ ἀς κλονισθοῦν κι’ αὐτὰ ἀκόμα τὰ θεμέλια τοῦ κόσμου. Τί νόημα ἔχουν τὰ θεμέλια τοῦ κόσμου, ἀν – γιὰ νὰ μείνουν ἀκλόνητα – πρέπει νὰ μείνει κρυφὴ κι’ ἀνομολόγητη ἡ ἐνοχὴ μας ;

Ποιὸς εἶσαι καὶ μοῦ μιλᾶς ἔτσι ; – ρώτησε ἔντρομος ὁ Πάπας· ἐγὼ ἔλεγα πώς εἶσαι ἀνύπαρκτος... ‘Ωστόσο, ἀρχίζεις, ἐσὺ ὁ ἀνύπαρκτος, νὰ μοῦ ἐπιβάλλεις τὴ θέλησή σου.

Δὲν εἶναι ἡ θέλησή μου (ἔτσι ἀπάντησε ὁ Ζαρατούστρας) ποὺ πάω νὰ σοῦ ἐπιβάλλω... Τὴ δικὴ σου θέληση σοῦ ἐπιβάλλω !

“Ωστε... αὐτὴ εἶναι ἡ θέλησή μου ; – εἶπε ὁ Πάπας μὲ ἀνακούφιση· ἀν εἶναι αὐτὴ ἡ θέλησή μου, τότε θὰ πάω νὰ ὀμολογήσω.

Καὶ νὰ ὀμολογήσεις χωρὶς συντριβὴ· νὰ ὀμολογήσεις μὲ ὑπερηφάνεια.

Τέτοια λόγια εἶπε ὁ Ζαρατούστρας· καὶ ὁ Πάπας τὸν κοίταξε μὲ μάτια ποὺ ἡταν γεμάτα εὔγνωμοσύνη. Τώρα πιὰ ἥξερε ὁ Πάπας τί ἐπρεπε νὰ κάνει· ἥξερε τί τοῦ ἐπιβάλλει ἡ ἴδια του ἡ θέληση. Θὰ χτυποῦσε τὴν πόρτα τοῦ πρώτου καὶ πιὸ ἀπόμερου μοναστηριοῦ. Κ’ ἥξερε ὅτι ἡ πόρτα θ’ ἀνοιγε, γιατὶ ὅλες οἱ πόρτες ἀνοιγουν, φτάνει νὰ ξέρεις νὰ χτυπᾶς· καὶ χωρὶς συντριβὴ – τὴ συντριβὴ τὴ χρησιμοποιοῦν ἐκεῖνοι ποὺ κάνουν τὴν ἄμαρ-

τία τους ἀρετή — θὰ διμολογοῦσε τὰ πάντα, θὰ τὰ διμολογοῦσε μὲ ἀξιοπρέπεια καὶ ὑπερηφάνεια, καὶ δὲ θᾶκρυθε τίποτε, οὔτε ὅμως καὶ θὰ πρόσθετε διμολογίες ἐγκλημάτων ποὺ δὲ ν εἶχε διαπράξει· δὲ θᾶπαιρνε, μ' ἄλλα λόγια, ἐπάνω του τὶς ἀμαρτίες τῶν ἄλλων· ὅχι, δὲν ἥταν τόσο ἀθῶς ὅσο χρειαζόταν γιὰ νὰ ἔμφανισθεῖ ὡς ὁ ἀμνὸς ὁ αἴρων τὰς ἀμαρτίας τοῦ κόσμου. Δὲ θὰ διμολογοῦσε, λοιπόν, οὔτε λιγότερα οὔτε περισσότερα. Δὲ θὰ χτυποῦσε τὰ στήθη του, κραυγάζοντας ὅτι τοῦ ἀξίζει τὴ περιφρόνηση κ' ἡ πιὸ βαρειὰ καταδίκη. Δὲ θᾶπρεφτε πρηνῆς γιὰ νὰ συρθεῖ ὡς τὸ ιερό. Θὰ βάδιζε ὄρθος καὶ ἥρεμος καὶ θᾶλεγε ὅτι, πρὶν κἄν χάσει τὸ Θεό του, εἶχε ἀμαρτήσει· θᾶλεγε ὅτι εἶχε ἀμαρτήσει πιστεύοντας στὸ Θεό, ὅπως ἀμάρτησε καὶ ὅταν κατάντησε ἀπιστος καὶ ἀθεος. "Οσο πίστευε στὸ Θεό, ἀμάρταινε θεωρώντας τὴν πίστη του ἀρκετὴ γιὰ νὰ καλύψει καθετὶ ἄλλο· γιὰ νὰ καλύψει τὴ σκληρότητα καὶ τὴν ὄδικία, τὴν ἀλαζονεία καὶ τὴν αὐτοπεποίθησή του. Καὶ θᾶλεγε ὅτι ἀμάρτησε πιὸ πολὺ ὅσο πίστευε στὸ Θεό παρὰ ὅταν ἔγινε ἀθεος· γιατὶ τὸ ν' ἀδικεῖς ἐν ὄνδριαι τοῦ Θεοῦ εἶναι πολὺ χειρότερο κι' ἀπὸ τὸ νᾶσαι ἀθεος χωρὶς ν' ἀδικεῖς.

"Ο Ζαρατούστρας διάβασε στὰ μάτια τοῦ Πάπα ὅλες αὐτὲς τὶς σκέψεις κ' αἰσθάνθηκε κάποια μικρὴ ἵκανοποίηση· καὶ σκέφθηκε: κάτι ἀκόμα μπορεῖ νὰ γίνει μὲ τοὺς ἀνθρώπους· ὅτι ἔχει συμβεῖ μὲ τὸ ἀνθρώπινο γένος, δὲ ν εἶναι ἀνεπανόρθωτο. Τὴ σκέψη αὐτὴ ἀρχισε νὰ τὴν κάνει ὁ Ζαρατούστρας μέσα του καὶ ὅταν κατευδωνε τοὺς δυὸ βασιλιάδες καὶ τὸ γάϊδαρο. 'Ωστόσο, τὴ περίπτωση τοῦ Πάπα ἔκανε τὴ σκέψη του αὐτὴ νὰ πάρει μέσα του μιὰν ἀκόμα πιὸ καθαρὴ μορφή. Ναί, εἶπε μέσα του, ὑπάρχει ἀκόμα κάποια ἐλπίδα· δὲν εἶναι ἀνεπανόρθωτα ὅσα ἔχει κάνει ὁ ἀνθρωπος στὸν ἑαυτό του καὶ στὸ διπλανό του· κάτι μπορεῖ νὰ γίνει· κάτι πού, χωρὶς νᾶναι μεγάλο καὶ κοσμοϊστορικό, μπορεῖ ν' ἀλλάξει ὅτι εἶναι στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀθέατο καὶ ἀπόμερο.

Μὲ τὶς σκέψεις αὐτὲς ἥταν ἔτοιμος νὰ κατευοδώσει ὁ Ζαρατούστρας τὸν Πάπα· ὃστόσο, σκέφθηκε ὅτι, ἀν τὸν ἀφηνε νὰ προχωρήσει, ὁ δρόμος μπροστά του, μπροστά στὸν Ζαρατούστρα, δὲ θᾶταν ἀνοιχτὸς κ' ἐλεύθερος. Τοὺς βασιλιάδες καὶ τὸ γάϊδαρο — γιὰ νᾶναι ὁ δρόμος του ἀνοιχτὸς — τοὺς ἔστειλε ἀπὸ τὸ μονοπάτι· τὸν εύσυνείδητο ἐργάτη τοῦ πνεύματος καὶ τὸ μάγο

τοὺς ἔστειλε πίσω στὴν κορυφὴ του· τί ἔπρεπε νὰ κάνει μὲ τὸν Πάπα; Μὲ μεγάλη λεπτότητα καὶ προσοχὴ τοῦ λέει ὁ Ζαρατούστρας τοῦ Πάπα· ὅτι θάταν σωστότερο νὰ ξεκουρασθεῖ ἀκόμα λίγο πρὶν συνεχίσει τὸ δρόμο του· καὶ νὰ δυναμώσει τρώγοντας ἀκόμα ἓνα κομμάτι ψωμί. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Πάπας δὲν εἶχε κάνει ἀρκετὴ προμήθεια ψωμιοῦ, ἔβγαλε ὁ Ζαρατούστρας ἀπὸ τὸ σάκκο του ἕναν ὄλόκληρο ἄρτο (τὸ μοναδικὸ ποὺ εἶχε πάρει μαζί του) καὶ τὸν πρόσφερε στὸν Πάπα. Κ' ἐνῶ ὁ Πάπας, καθισμένος σ' ἕνα λιθάρι ἀρχισε νὰ τρώει τὸν ἄρτο, ποτίζοντάς τον μὲ τὸν ίδρωτα τοῦ προσώπου του, ὁ Ζαρατούστρας, ἀφοῦ τὸν ἀποχαιρέτησε μὲ καλωσύνη, πῆρε ξανὰ τὸ δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς καὶ ἀρχισε πάλι, μόνος κ' ἐλεύθερος, νὰ κατεβαίνει.

6

Δέν εἶχε, ὅμως, περάσει οὕτ' ἕνα τέταρτο τῆς ὥρας ἢ ἕνα τέταρτο τοῦ λεπτοῦ, καὶ ἴδού, σὲ μιὰ στροφὴ τοῦ δρόμου, τοῦ φάνηκε πῶς ἀκουσε ὅμιλες. Ποιοὶ νάταν, τάχα, οἱ ἄνθρωποι ποὺ συζητοῦσαν; 'Ο Ζαρατούστρας στάθηκε ἀπότομα· ἀν προχωροῦσε, θὰ τοὺς ἔβλεπτε καὶ θὰ τὸν ἔβλεπαν· τὸ σημεῖο ὅπου πρόλαβε, ἀκούγοντάς τους, νὰ σταθεῖ, ἥταν τὸ ἔσχατο πρὶν ἀπὸ τὴν κρίσιμη στροφὴ τοῦ δρόμου· ναί, ἢ στροφὴ ἥταν κρίσιμη καὶ ἐπικίνδυνη· δυὸ βήματα πιὸ πέρα ὁ δρόμος γινόταν πολὺ στενὸς κ' ἕνας ἀπότομος καὶ φοβερὸς γκρεμὸς ἔκανε τὸ στενὸ αὐτὸ κομμάτι τῆς στροφῆς τοῦ δρόμου κρίσιμο καὶ ἐπικίνδυνο. Στὸ κομμάτι ἀκριβῶς αὐτὸ θὰ βρίσκονταν χωρὶς ἄλλο οἱ ἄνθρωποι ποὺ συζητοῦσαν· κ' ἡ φωνὴ τους ὅλο ὑψωνόταν πιὸ πολύ· τώρα μποροῦσε πιὰ ὁ Ζαρατούστρας νὰ διακρίνει καλὰ τὰ ὅσα ἔλεγαν. Δυὸ ἥταν οἱ ἄνθρωποι ποὺ συζητοῦσαν.

Αὐτοὶ φιλονεικοῦν, εἶπε μέσα του ὁ Ζαρατούστρας· ποιοὶ νάναι τάχα; Οἱ φωνές τους μοῦ εἶναι γνωστές... Ναί, ναί· ἀναγνωρίζω τὶς φωνές τους· εἶναι ὁ ἐθελοντὴς ζητιάνος καὶ ὁ μάντης. Καὶ ξαναθυμήθηκε ὁ Ζαρατούστρας ὅσα τοῦ εἶχε πεῖ ὁ ἐθελοντὴς ζητιάνος· ξαναθυμήθηκε καὶ ὅσα τοῦ εἶχε πεῖ ὁ μάντης. 'Ιδιαίτερη ἐντύπωση τοῦ εἶχε κάνει ἢ φράση τοῦ ζητιάνου: "Οχλος ὑπάρχει ἐπάνω, ὅχλος καὶ κάτω! Καὶ μιὰ φράση τοῦ μάντη τοῦ εἶχε κάνει ίδιαίτερη ἐντύπωση. 'Ο μάντης ποὺ πρόλεγε τὴ μεγάλη κόπωση, τὸ μεγάλο κόρο, τοῦ εἶχε πεῖ: Τὸ ἴδιο εἶναι ὅτι καὶ νάναι· τίποτε δὲν ἀξίζει· ὁ κόσμος εἶναι δίχως νόημα· ἢ γνώση πνίγει. 'Ο Ζα-

ράτούστρας, ἃν καὶ τὶς ἤξερε καὶ μόνος του τὶς ἀλήθειες αὐτές, εἶχε βαθειὰ ἐπηρεασθεῖ ὅταν τὶς ἀκουσε κι' ἀπὸ τὰ χείλη τοῦ ζητιάνου καὶ τοῦ μάντη. Ταίριαζαν, ὅμως, οἱ ἀλήθειες αὐτὲς μὲ τὸ σημερινὸν ἔαυτό του ; Μὲ τὸ σημερινὸν ἔαυτό του δὲν ταίριαζε ἀκόμα τίποτε, γιατὶ ἀπλούστατα ὁ σημερινὸς δὲν ἥταν ἀκόμα ὁ ἔαυτός του. Ἐδῶ καὶ λίγα λεπτά, ἀποχαιρετώντας τὸν Πάπα, εἶχε ἀρχίσει, βέβαια, ὁ Ζαρατούστρας νὰ γίνεται κάποιος· ωστόσο, ὁ κάπτοιος αὐτὸς δὲν τοῦ εἶχε γίνει ἀκόμα γνωστός· τοῦ ἥταν ἀκόμα **ξένος**. γιὰ κάθε σωστὴ γνωριμιὰ χρειάζεται χρόνος καὶ κόπος.

Γιατὶ φιλονεικοῦν ; — εἶπε μέσα του ὁ Ζαρατούστρας· ὁ ἔνας προμάντεψε τὴ μεγάλη κούραση· δὲ βαριέται νὰ φιλονεικεῖ ; Ἀφοῦ τίποτε δὲν ἀξίζει, τί εἶναι τάχα ἐκεῖνο ποὺ ἀξίζει νὰ τὸν κάνει νὰ φιλονεικεῖ ; “Οσο γιὰ τὸν ἄλλον, αὐτὸς ἔγινε ἐθελοντὴς ζητιάνος γιὰ νὰ μὴν ἀνήκει οὔτε στοὺς πλούσιους οὔτε στοὺς φτωχούς, γιὰ νὰ μὴ διεκδικεῖ τίποτε, οὔτε τὴ διατήρηση τοῦ πλούτου οὔτε τὴν ἀποτίναξη τοῦ ζυγοῦ τῆς φτώχιας· τί διεκδικεῖ, τάχα, τὴν ὕρα τούτη ;

Κι' ἀφοῦ σώπασε ὁ Ζαρατούστρας μέσα του καὶ ἔπαψε νὰ σκέπτεται, ἄνοιξε καλὰ τ' αὐτιά του καὶ παρακολούθησε μὲ ὅλο καὶ περισσότερη περιέργεια τὰ ὅσα ἔλεγαν οἱ δυὸς ἀνώτεροι ἀνθρωποι ποὺ φιλονεικοῦσαν. Ἐτσι τοὺς ἀκουσε νὰ λένε :

— Γιατὶ μοῦ φράζεις τὸ δρόμο ; Θέλω πρῶτος νὰ περάσω ἔγω...

— Γιατὶ θέλεις κάτι πού εἴν’ ἀδύνατο ; Τὸ δικό μου πόδι, τὸ δεξὶ πού μ’ αὐτὸ ἀρχίζω πάντα νὰ βαδίζω, εἶναι δυὸς σπιθαμὲς πιὸ μπροστὰ ἀπὸ τὸ δικό σου...

— ‘Ωστόσο, τὸ ἀριστερό μου βρίσκεται μιὰ σπιθαμὴ πιὸ μπροστὰ ἀπὸ τὸ δεξί σου πόδι...

— Μόνο τὸ δεξὶ λογαριάζει ! Ἀφησέ με νὰ περάσω πρῶτος !

— Δὲν ἔχω τὸ δικαίωμα ἀπέναντι τοῦ ἔαυτοῦ μου νὰ σ’ ἀφήσω νὰ περάσεις πρῶτος... Μὲ δεσμεύει ἡ τιμὴ μου...

— Καὶ μένα μὲ δεσμεύει ἡ προσδοκία ποὺ στηρίζει ἐπάνω μου ἡ ἀνθρωπότητα...

— Θὰ περάσω πρῶτος, ἔστω καὶ μὲ τὸν κίνδυνο νὰ μὴν περάσω ποτέ μου !

— Κ’ ἔγω θὰ περάσω πρῶτος, καὶ μάλιστα δίχως κανένα κίνδυνο ! Πῶς μπορεῖ νάσαι κίνδυνος ἔσύ γιὰ μένα ;

— ‘Ο κίνδυνος ύπάρχει μέσα σου, μέσ’ στήν ύπεροψία σου που θὰ σου στοιχίσει τὰ πάντα...

— Η ύπεροψία μου & ξίζει τὰ πάντα· θυσιάζω τὰ πάντα γιὰς νάμαι ὅποιος εἶμαι.

— Κ’ ἔγὼ δὲν έχω ἀνάγκη νὰ θυσιάσω τίποτε· εἶμαι ὁ ἐθελούτης ζητιάνος! “Ανοιξέ μου, λοιπόν, τὸ δρόμο· μὴ μὲ καθυστερεῖς περισσότερο!

— “Αν δὲ μ’ ἀφήσεις νὰ περάσω πρῶτος, εἶμαι σὲ θέση νὰ σὲ καθυστερήσω ὃς τὴ Δευτέρα Παρουσία! Καὶ σου προλέγω (εἶμαι, ὅπως ξέρεις, ὁ καλύτερος μάντης τοῦ κόσμου) δτι δὲ θὰ εἶσαι κὰν παρὼν στὴ Δευτέρα Παρουσία· θὰ βρίσκεσαι ἀκόμα ἐδῶ· θὰ εἶσαι καθυστερημένος στήν αἰώνιότητα!

— ’Εγὼ δὲν προλέγω τίποτε, ἀλλὰ δρῶ! “Αν δὲ μ’ ἀφήσεις νὰ περάσω πρῶτος, θὰ σὲ σπρώξω γιὰς νὰ πέσεις στὸν γκρεμό! Κοίταξέ τον πῶς σὲ περιμένει μὲ ἀνοιχτὴ τὴν τρυφερὴ ἄγκαλιά του...

— Η ἄγκαλιά του εἶναι πολὺ μεγάλη γιὰς ἐν αὐτῷ· ἡ ἄγκαλιά του χρειάζεται τούλαχιστον δυό. “Αν τολμήσεις νὰ μὲ σπρώξεις, θὰ σὲ τραβήξω μαζί μου...

— Δὲν εἶσαι τόσο ἑλκυστικός γιὰς νὰ μὲ τραβήξεις. Κανένας ἀκόμα δὲ μὲ τράβηξε κοντά του, οὔτε γυναίκα οὔτε ἄνδρας.

— Καὶ ὃν ἀκόμα σὲ ἀποκρούω, θὰ σὲ τραβήξω. ”Έχω τὴν εἰδικότητα νὰ ἑλκύω ὅσους ἀποκρούω. ”Ετσι κατάφερα νὰ ἑλκύσω κοντά μου κι’ αὐτὸν τὸν μεγάλο Ζαρατούστρα ποὺ νόμιζε δτι τοῦ εἶμαι ἀποκρουστικός!

‘Ακούγοντας ὁ Ζαρατούστρας τὰ λόγια αὐτά, ταράχθηκε. ”Εκανε νὰ προχωρήσει γιὰς νὰ ρωτήσει τὸ μάντη ποιὲς ἀποδείξεις εἶχε γι’ αὐτὸν ποὺ ἔλεγε, ἀλλὰ συγκρατήθηκε ἀμέσως πάλι, ξαναβρῆκε τὴν ψυχραιμία του, ἡ περιέργεια νὰ ίδει ποῦ θὰ κατέληγε ὁ καυγᾶς τῶν δυὸς ἀνώτερων αὐτῶν ἀνθρώπων νίκησε μέσα του κάθε ἄλλη ἐπιθυμία. Καὶ σκουσε ὁ Ζαρατούστρας τοὺς δυὸς ἀνώτερους ἀνθρώπους νὰ λένε :

— ’Εγὼ δὲν εἶμαι Ζαρατούστρας! Οὔτε θὰ ἐπιθυμοῦσα νάμαι...

— Τόσο τὸ καλύτερο· ἔτσι θὰ σὲ τραβήξω εύκολώτερα.

— Δὲ δοκιμάζεις νὰ μὲ τραβήξεις ; Πέσε στὸ γκρεμὸ χωρὶς ν’ ἀναγκασθῶ νὰ σὲ σπρώξω ἔγὼ καὶ νὰ γίνω ἔνοχος φόνου.

— Ο πειρασμὸς εἶναι μεγάλος· θάθελα μὲ κάθε τρόπο νὰ σου ἀποδείξω δτι εἶμαι σὲ θέση νὰ σὲ πάρω κοντά μου...

— Δοκίμασε! "Αν καταφέρεις νὰ μὲ πάρεις, θάσαι ἐσὺ ὁ φονιᾶς!

— 'Εσύ, ὅμως, θάσαι ὁ ἡθικὸς αὐτουργὸς καὶ τοῦ δικοῦ σου καὶ τοῦ δικοῦ μου φόνου!

— 'Η περίπτωση ἔχει ποινικολογικὸν ἐνδιαφέρον... Πῶς θάθελα νὰ μᾶς παρακολουθοῦσε ἕνας τρίτος γιὰ νὰ δώσει τὴν ἐπιστημονικὴ λύση!

— Ποιὸς ξέρει! Μπορεῖ κάποιος νὰ κρυφοκοιτάζει... 'Η ἀνοιχτὴ φύση ἔχει κι' αὐτὴ κλειδαρότρυπτες.

— Θέλεις, λοιπόν, νὰ γκρεμιστῶ καὶ νὰ σὲ τραβήξω μαζί μου;

— Είμαι τόσο βέβαιος ὅτι δὲ θὰ τολμήσεις νὰ γκρεμιστεῖς, που δὲ θὰ δοκιμάσω καν ν' ἀντισταθῶ.

— Τί στοιχηματίζεις; "Αν τολμήσω, τί μοῦ δίνεις;

— "Αν τολμήσεις, σου δίνω τὸν ἑαυτό μου· πάρ' τον μαζί σου στὸ θάνατο. "Αν δὲν τολμήσεις, θὰ δεχθεῖς νὰ προχωρήσω ἐγὼ πρῶτος στὸ δρόμο...

— Προτιμῶ νὰ γκρεμιστῶ τραβώντας καὶ σένα μαζί μου παρὰ νὰ σ' ἀφήσω νὰ περάσεις πρῶτος!

Σὲ λίγα δευτερόλεπτα ἀκουσε ὁ Ζαρατούστρας ἔνα φοβερὸ γδοῦπτο. "Ετρεξε νὰ θεῖ τί εἶχε συμβεῖ. 'Ο ἐθελοντὴς ζητιάνος καὶ ὁ μάντης εἶχαν γκρεμιστεῖ καὶ εἶχαν γίνει κομμάτια.

"Ετσι εἶναι πάλι ἀνοιχτὸς κ' ἐλεύθερος ὁ δρόμος μπροστά μου, σκέφθηκε ὁ Ζαρατούστρας· τὶ θάκανα, δὲν δὲν ἔπεφταν κ' οἱ δυὸ μαζί στὸ γκρεμό; Μ' αὐτοὺς δὲ θὰ τἄβγαζα πέρα, ὅπως μὲ τοὺς ἄλλους. Τὸ πρόβλημα θάταν γιὰ μένα ἀλυτό· εύτυχῶς φρόντισαν νὰ τὸ λύσουν οἱ ίδιοι γιὰ μένα.

Τὴ βαθειά του, ὅμως, ἀνακούφιση τὴν παραμέρισε μιὰ σκέψη ποὺ ξαφνικὰ τοῦ ἦρθε. Κρύος ἰδρώτας ἔλουσε τὸ μέτωπο τοῦ Ζαρατούστρα. Καὶ εἶπε ὁ Ζαρατούστρας στὸν ἑαυτό του: Μήπως εἴμ' ἐγὼ ὑπεύθυνος γιὰ τὸ θάνατό τους; 'Αφοῦ παρακολούθησα τὸν καυγᾶ τους κ' ἔβλεπτα ὅτι θὰ γινόταν ἔγκλημα, δὲν ἔπρεπε τάχα νὰ παρέμβω γιὰ νὰ τοὺς χωρίσω;

Καὶ πάλι, ὅμως, ἥσυχασε κάπως ὁ Ζαρατούστρας. Μιὰ σκέψη πιὸ μετρημένη τὸν ἔκαμε νὰ ἥσυχάσει. Καὶ εἶπε ὁ Ζαρατούστρας στὸν ἑαυτό του: 'Η φιλονεικία τους εἶχε κοπάσει· δὲν ὑπῆρχε περίπτωση νὰ τοὺς χωρίσω, ἀφοῦ εἶχαν πάψει νὰ φιλονεικοῦν· εἶχαν συμφωνήσει σὲ ὅλα, κ' ἔβαλαν μάλιστα καὶ στοίχημα· ἥμουν ὑποχρεωμένος νὰ σεβασθῶ τὸ στοίχημα· εἶναι ζήτημα τι-

μῆς νὰ τηροῦνται τὰ στοιχήματα, εἴτε στὴ ζωὴ, εἴτε καὶ στὸ θάνατο. Δικαιοῦμαι, λοιπόν, νὰ αἰσθανθῶ ἀνακούφιση. 'Ο δρόμος εἶναι ἀνοιχτὸς κ' ἐλεύθερος μπροστά μου. "Ας προχωρήσω στὸ δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς μὲ τὴ συνείδησή μου ἥσυχη. Χρόνια τώρα δὲν εἶχα αἰσθανθεῖ ὅτι εἶχα συνείδηση. Πρώτη φορὰ ὕστερ' ἀπὸ πολλὰ χρόνια ἔνιωσα, ἐδῶ καὶ μερικὰ δευτερόλεπτα, ὅτι ἔχω κάτι μέσα μου ποὺ μοιάζει μὲ ὅτι οἱ ἀνθρωποι ὀνομάζουν συνείδηση. "Ενιωσα κάποια τύψη, ἔστω καὶ ἀδικαιολόγητη. Δὲν ἀποκλείεται διόλου νὰ γκρεμίστηκαν καὶ νὰ σκοτώθηκαν οἱ δυὸς αὐτοὶ ἀνώτεροι ἀνθρωποι μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ δώσουν σὲ μένα τὴν εὔκαιρία νὰ αἰσθανθῶ καὶ πάλι, ὕστερ' ἀπὸ τόσα χρόνια, πῶς ἔχω συνείδηση. Ναί, ἂς εἰν' ἐλαφρὸ τὸ χῶμα ποὺ θὰ σκεπάσει τοὺς δυὸς ἀνώτερους αὐτοὺς ἀνθρώπους· ἡ θυσία τους θὰ βγεῖ σὲ καλὸ τῆς ἀνθρωπότητας· ἔγὼ ὁ Ζαρατούστρας ἀρχισα νὰ νιώθω πάλι ὅτι ἔχω συνείδηση. Θὰ ὑπάρχει, ὡς φαίνεται, κάποιος φυσικὸς νόμος ποὺ λέει: Γιὰ νὰ γλυτώσει ἐν ας ἀνθρωπος πρέπει νὰ χαθοῦν δύο. "Αν ὁ νόμος αὐτὸς ἐφαρμοσθεῖ πέρα γιὰ πέρα, θάχουμε μιὰ φυσιολογικὴ μείωση τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς καὶ τὰ δημογραφικὰ πρόβλημα τοῦ κόσμου θὰ λυθεῖ μὲ τὸν πιὸ ἄνετο καὶ δίκαιο τρόπο.

Τέτοια λόγια εἶπε ὁ Ζαρατούστρας στὸν ἑαυτό του καὶ τράβηξε πάλι τὸ δρόμο του, βέβαιος ὅτι κανένας ἄλλος δὲ θὰ βρισκόταν πιὰ μπροστά του ως τὸ τέρμα τῆς ἐπιστροφῆς.

7

Καὶ ὅμως, ὁ Ζαρατούστρας ἔκαμε πάλι λάθος στὸν ὑπολογισμό του. Εἶναι ζήτημα δὲν εἶχε κατεβεῖ περισσότερ' ἀπὸ διακόσια μέτρα, καὶ ίδοὺ ἔνας ἄλλος βρισκόταν μπροστά του, φράζοντας μὲ τὸν ἀργὸ βηματισμὸ του τὸ δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς.

Ποιὸς νᾶναι αὐτός; — σκέφθηκε ὁ Ζαρατούστρας. 'Ο ἀνθρώπος ποὺ βάδιζε μπροστά του εἶχε κρύψει τὸ πρόσωπό του μὲ τὰ δυό του χέρια, κ' ἔτσι ὁ Ζαρατούστρας δὲ μποροῦσε νὰ τὸν ἀγνωρίσει.

Ποιὸς εῖσ'; ἔσύ; — τοῦ φωνάζει ὁ Ζαρατούστρας μὲ δυσφορία καὶ ἀγανάκτηση.

'Αφοῦ κρύβω μόνος μου τὸ πρόσωπό μου, δὲν εἶμαι κανένας.

'Η ἀπάντηση αὐτὴ τοῦ ἀνθρώπου πού ἔκρυψε τὸ πρόσωπό του δὲν ίκανοποίησε τὸν Ζαρατούστρα. Τὸ νὰ φράζει τὸ δρόμο

μου κάποιος — εἴστω καὶ κάποιος ποὺ ὁ ἴδιος ἐπιθυμεῖ νὰ μὴν εἶναι κανένας — μοῦ εἶναι δυσάρεστο, σχεδὸν ἀνυπόφορο, σκέφθηκε ὁ Ζαρατούστρας. Καὶ φώναξε πάλι μὲ τόνο ἐπιτακτικό :

Πές μου ποιὸς είσαι! Κατέβασε τὰ χέρια σου καὶ φανέρωσε τὸ πρόσωπό σου!

Εἶμαι ὁ πιὸ ἄσχημος ἄνθρωπος τοῦ κόσμου, ἀπαντάει ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἔκρυψε τὸ πρόσωπό του, καὶ τὸν ἐπιασε ἔνας δυνατὸς λυγμός.

Σὲ γνωρίζω, ἀγαπημένε φίλε, τοῦ λέει ὁ Ζαρατούστρας μὲ μιὰ φωνὴ ποὺ γέμισε ξαφνικὰ τρυφερότητα. 'Εμένα μ' ἀρέσει τὸ πρόσωπό σου. Κατέβασε τὰ χέρια σου καὶ καθρεφτίσου στὰ μάτια μου. 'Εσύ ἐν α περίμεναν τὰ μάτια μου γιὰ νὰ γίνουν ὁ ἀληθινὸς καθρέφτης τοῦ κόσμου. 'Εσύ είσαι ἀνάμεσα σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ὁ μόνος ποὺ δὲ μὲ πειράζει ἀν προπορεύεσαι. Δὲ μποροῦσα νὰ δεχθῶ νὰ προπορευθοῦν οἱ βασιλιάδες καὶ δ Πάπας ὅσο κι' ἀν τοὺς συμπάθησα. Δὲ μποροῦσα νὰ δεχθῶ νὰ προπορευθεῖ κανένας ἄλλος ἐκτὸς ἀπὸ σένα. Ναί, ἐσύ προχώρησε· σοῦ ἀξίζει νάμαι ὁ ἑπόμενος.

'Ο πιὸ ἄσχημος ἄνθρωπος τοῦ κόσμου ἔνιωσε γιὰ πρώτη φορὰ στὴ ζωὴ του κάποιαν ὑπερηφάνεια. 'Ελευθερώνοντας τὸ πρόσωπό του ἀπὸ τὶς παλάμες του, κοίταξε τὸν Ζαρατούστρα μὲ μιὰ βαθειὰ συγκίνηση, ἀλλὰ καὶ ἀπορία :

Δὲν εἰσ' ἐσύ δ Ζαρατούστρας ποὺ μ' ἀνέβασες χτὲς στὴν κορυφὴ καὶ στὴ σπηλιά σου; 'Ωστόσο, χτὲς μοῦ μίλησες ἀλλιώτικα· μὲ δέχθηκες, βέβαια, στὴ σπηλιά σου· φοβᾶμαι, ὅμως, ὅτι ἐσύ — ὁ ἔχθρός τῆς συμπόνιας — μὲ δέχθηκες χτὲς ἀπὸ συμπόνια. Τὰ σημερινά σου λόγια δὲ δείχνουν συμπόνια· δείχνουν κάτι διαφορετικό.

Δὲν εἶμαι πιὰ ὁ χτεσινός, ἀπάντησε ὁ Ζαρατούστρας· βόηθησέ με νὰ γίνω ὁ αὔριανός. 'Απὸ τὴ δικὰ σου χέρια δέχομαι ὅποιαδήποτε βοήθεια· ἀκόμα καὶ συμπόνια δέχομαι ἀπὸ σένα. Σωστὰ κατάλαβες ὅτι ὁ χτεσινός Ζαρατούστρας, ποὺ ἦταν ἀκόμα ὁ μεγάλος ἔχθρός καὶ συκοφάντης τῆς συμπόνιας, σὲ συμπόνεσε χωρὶς νὰ τὸ θέλει. Σήμερα δὲ βλέπω γιατί πρέπει νὰ νιώσω συμπόνια γιὰ σένα· σήμερα ἔχω ἀνάγκη νὰ συμπονέσεις ἐσύ ἐμένα. 'Εσύ είσαι ἀκέραιος, είσαι ὄλοκληρος, εἰσ' ἐσύ ὁ ἴδιος· ἐγὼ δὲν εἶμαι ἀκόμα κανένας· γιὰ νὰ γίνω κάποιος, χρειάζομαι τὴ βοήθεια τὴ δική σου.

Τί βοήθεια μπορεῖ νὰ σοῦ δώσει ὁ πιὸ ἄσχημος ἀνθρωπος τοῦ κόσμου;

Καὶ πῶς τὸ ξέρεις ὅτι εἶσαι ὁ πιὸ ἄσχημος; Καὶ ποιὸς μπορεῖ νὰ ξέρει θετικὰ ποιὸς εἶναι ἄσχημος καὶ ποιὸς ωραῖος; Ἐγὼ ἔχω πολλὲς ἀμφιβολίες γύρω απὸ τὶς ἐννοιες αὐτές. “Ως τὰ χτὲς ἔλεγα — αὐτὸς ἦταν τὸ μεγάλο μου κήρυγμα — ὅτι βρίσκομαι πέρ’ ἀπὸ τὸ ἄγαθὸ καὶ τὸ κακό. Τὸ κήρυγμα αὐτὸς περιέχει — ἔτσι μοῦ φαίνεται σήμερα — κάποιο μεγάλο λάθος. Θὰ παλέψω στὴν ὑπόλοιπη ζωὴ μου γιὰ νὰ βρῶ τὸ λάθος. Σήμερα ἔχω τὸ αἴσθημα ὅτι, ἀντὶ νὰ λέμε ὅτι βρισκόμαστε πέρ’ ἀπὸ τὸ ἄγαθὸ καὶ τὸ κακό, θὰ πρεπει νὰ λέμε ὅτι βρισκόμαστε ἡ ὅτι πρέπει νὰ βρεθοῦμε πέρ’ ἀπὸ τὸ ωραῖο καὶ τὸ ἄσχημο. Ναί, ἀγαπημένε μου ἀνθρωπε, ἐγὼ ἀρχίζω νὰ σὲ βλέπω ἀλλιῶς ἀπ’ ὅτι σ’ ἔβλεπαν δῆς τώρα οἱ ἄλλοι. Δὲν εἶσαι ἄσχημος· εἶσαι ἀπλούστατα πέρ’ ἀπὸ τὸ ωραῖο καὶ τὸ ἄσχημο.

“Αν εἶμαι πέρ’ ἀπὸ τὸ ωραῖο καὶ τὸ ἄσχημο, τότε πρέπει νᾶχω περάσει ὅχι μόνο ἀπὸ τὸ καθεστῶς τῆς ἄσχήμιας, ἀλλὰ κι’ ἀπὸ τὸ καθεστῶς τῆς ὀμορφιᾶς· γιὰ νὰ τᾶχω ξεπέρασει, πρέπει νᾶχω περάσει κι’ ἀπὸ τὰ δυό.

Δὲν ξέρω, τοῦ λέει ὁ Ζαρατούστρας· τὸ πρόβλημα εἶναι δύσκολο· δὲν ἔχω τὴν λύση πρόχειρη. Δὲν τὸ ἀποκλείω, πάντως, νᾶχεις νικήσει τὴν ὀμορφιὰ καὶ τὴν ἄσχήμια σὰν καταστάσεις ποὺ καὶ οἱ δυὸς ἦταν κάποτε δικές σου. ‘Ωστόσο, τί σημασία ἔχει αὐτό; Σημασία ἔχει ὅτι βρίσκεσαι ὅπωσδήποτε πολὺ πιὸ πέρα κι’ ἀπὸ τὶς δυὸς αὐτὲς καταστάσεις. ”Ετσι σοῦ ἀξίζει νὰ προπρευθεῖς στὸ δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς μου.

Πές μου — τοῦ λέει, ὕστερ’ ἀπὸ κάποια σκέψη, ὁ πιὸ ἄσχημος ἀνθρωπος τοῦ κόσμου — πές μου: μοῦ μιλᾶς σοβαρά; Μήπως μ’ ἐμπαίζεις; Χτὲς εἶπα στὸν Ζαρατούστρα, σ’ ἐκεῖνον ποὺ ἦσουν χτές, νὰ τιμήσει τὴν ἄσχήμια μου ἀποφεύγοντας νὰ μὲ κοιτάζει. Σήμερα λέω στὸν Ζαρατούστρα, σ’ ἐκεῖνον ποὺ θὰ εἶσαι αὔριο, νὰ μὲ κοιτάξει ἐλεύθερα στὸ πρόσωπο μὴ τιμῶντας διόλου τὴν ἄσχήμια μου. ’Απὸ τὴν στιγμὴ ποὺ μ’ ἔπεισες νὰ κατεβάσω τὰ χέρια ἀπὸ τὸ πρόσωπό μου, νίκησες· δὲ χρειάζεται, λοιπόν, νὰ μοῦ λέσι ψέματα καὶ νὰ μ’ ἐμπαίζεις. Πές μου καθαρὰ καὶ ξάστερα ὅτι σοῦ εἶμαι ἀποκρουστικός, ὅτι θὰ προτιμοῦσες ν’ ἀποστρέψεις τὰ μάτια σου ἀπὸ μένα.

‘Ο Ζαρατούστρας στενοχωρήθηκε πολὺ ἀκούγοντας τὰ λόγια

αύτά. 'Ο πιὸ ἄσχημος ἄνθρωπος τοῦ κόσμου ήταν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος στὸν κόσμο ποὺ εἶχε τὴ δύναμη νὰ τοῦ ἀντισταθεῖ. Οὔτε οἱ βασιλιάδες δὲν τοῦ εἶχαν ἀντισταθεῖ, οὔτε ὁ ἄγιος Πάπας. 'Ο Ζαρατούστρας αἰσθάνθηκε ὅτι ἡ νέα ζωὴ του ἀρχίζει πας. 'Ο Ζαρατούστρας αἰσθάνθηκε ὅτι ἡ νέα ζωὴ του ἀρχίζει νὰ γίνεται πολὺ δύσκολη. Καὶ τοῦ τὴν ἔκανε δύσκολη ὁ πιὸ περιφρονημένος, ὁ πιὸ ἀνίσχυρος, ὁ πιὸ χαμένος ἄνθρωπος τοῦ κόσμου..

Τί εἶπες, ἀγαπημένε μου ἄνθρωπε; — τὸν ρωτάει ὁ Ζαρατούστρας· εἶπες ὅτι σὲ νίκησα; 'Εγὼ αἰσθάνομαι, ἀντίθετα, ὅτι ἔχω νικηθεῖ, ἀποδεκατισθεῖ, συντριβεῖ. Εἶμαι, ὅμως, εὐτυχῆς ποὺ μὲ νίκησες καὶ θὰ περάσεις ἐσὺ μπροστὰ ἀπὸ μένα. Δὲν εἶμαι ἀκόμα ὥριμος γιὰ νίκες.

Πῶς συμβαίνει νάχουμε κ' οἱ δυὸ τὸ αἴσθημα ὅτι νικηθήκαμε; Ποιὸς εἶναι ὁ νικητής, ἀν εἴμαστε κ' οἱ δυὸ ήττημένοι; — ρώτησε ὁ πιὸ ἄσχημος ἄνθρωπος τοῦ κόσμου.

'Ανάμεσα στὸν ήττημένο καὶ στὸ νικητὴ δὲν ὑπάρχει μεγάλη ἀπόσταση, εἶπε ὁ Ζαρατούστρας· καὶ τοῦ φάνηκε περίεργο ὅτι εἶχε τὴν ἔμπνευση νὰ ἐκστομίσει ξαφνικὰ μιὰ τόσο βαρυσήμαντη φράση. Καὶ πρόσθεσε ὁ Ζαρατούστρας: Ὁπως ἔχουμε νικηθεῖ κ' οἱ δυό, ἔτσι μπορεῖ κ' οἱ δυό μας νάχουμε ταυτόχρονα νικήσει. Μπορεῖ ἡ νίκη νὰ ὑπάρχει μέσ' τὴν ήττα, καὶ ηττα μέσ' στὴ νίκη. Δὲν ξέρω ἀν εἶχω δίκιο μιλώντας ἔτσι. "Ως τὰ χτές πίστευα πῶς ἔχω δίκιο σ' ὅλα· σήμερα ἀμφιβάλλω γιὰ ὅλα, ἀκόμα καὶ γιὰ τὰ πιὸ ἀπτὰ καὶ τὰ πιὸ φανερά. Τί εἶναι, ἄλλωστε, ἀπτό; Εἶναι, τάχα, ἀπτὸ τὸ χέρι σου; Καὶ ἀν εἴναι, διαθέτει τάχα τὸ δικό μού χέρι τὴν κατάλληλη ἀφή γιὰ νὰ συλλάβει ἀληθινὰ τὸ χέρι σου; Καὶ ὅταν δὲν εἶναι φανερὸς ὁ Θεός, πῶς μπορεῖ νάναι φανερὰ ὅλα τ' ἄλλα; 'Αφοῦ δὲν εἶναι φανερὸς ὁ Θεός, ποὺ πρέπει μεταξύ μας νὰ πῶ ὅτι δὲν ξέρω ἀκόμα ἀν ὑπάρχει ἡ ὅχι, δὲ μπορεῖ τίποτε νάναι φανερὸ... Οὔτ' ἐσὺ δὲν εἶσαι φανερός!

Λὲς τὴν ἀλήθεια; — ρώτησε χαρούμενος ὁ πιὸ ἄσχημος ἄνθρωπος τοῦ κόσμου· ἀν λὲς τὴν ἀλήθεια, τότε δὲν εἶναι οὔτε ἡ ἀσχήμια μου φανερή.

Καὶ βέβαια δὲν εἶναι, τοῦ λέει ὁ Ζαρατούστρας.

Καὶ ἀν δὲν εἶναι φανερὴ ἡ ἀσχήμια μου, πρόσθεσε ὁ πιὸ ἄσχημος ἄνθρωπος τοῦ κόσμου, τότε δὲν εἶναι φανερὴ οὔτε ἡ ὁμορφιά τῶν ψραίων.

Καὶ βέβαια δὲν εἶναι, τοῦ λέει ὁ Ζαρατούστρας.

‘Ω Ζαρατούστρα — λέει τότε ὁ πιὸ ἄσχημος ἄνθρωπος τοῦ κόσμου —· τί ὅμορφος θάναι ὁ κόσμος, ὅταν δὲ θὰ βλέπει ὁ ἔνας τὸν ἄλλον! Τὰ λόγια σου μὲ παρηγόρησαν, ἀν καὶ ξέρω ὅτι ὅσα μοῦ εἶπες δὲ ν εἴναι ἀλήθεια. ‘Ωστόσο, τὰ ψέματα ποὺ μοῦ εἶπες, τὰ μεγάλα καὶ σημαντικὰ ψέματα ποὺ ἀξίζουν πιὸ πολὺ ἀπὸ τὴν ἀλήθεια, μπορεῖ ν’ ἀποδειχθοῦν μιὰ μέρα ἰσχυρότερα ἀπὸ τὴν ἀλήθεια. Καὶ τότε σ τ’ ἀλήθεια δὲ θὰ βλέπει ὁ ἔνας τὸν ἄλλον· δὲ θὰ βλέπει ὁ ἄσχημος τὸν ὅμορφο καὶ ὁ ὅμορφος τὸν ἄσχημο. Καὶ ὁ κόσμος θάναι τόσο ὥραῖος, ὅταν δὲ θὰ βλέπει ὁ ἔνας τὸν ἄλλον!

‘Ἄγαπημένε ἄνθρωπε, τοῦ λέει ὁ Ζαρατούστρας, ἢ προφητεία σου μπορεῖ νὰ ἐπαληθεύσει. ‘Η δύναμη τοῦ πόνου ποὺ ἔχεις αἰσθανθεῖ στὴ ζωὴ σου μπορεῖ ν’ ἀλλάξει καὶ αὐτοὺς ἀκόμα τοὺς φυσικοὺς νόμους. Οἱ εὔτυχισμένοι εἴναι ἀσήμαντοι· ἐσύ, ἀντίθετα, μπορεῖ νὰ κατορθώσεις τὰ πάντα, νὰ κάνεις δυνατὰ τ’ ἀδύνατα. Σὲ μακαρίζω, ἀγαπημένε ἄνθρωπε· ἐσὺ εἶσαι ὁ μόνος ποὺ δέχομαι νὰ προπορευθεῖς, ν’ ἀνοίξεις τὸ δρόμο μου, τὸ δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς μου στοὺς ἄνθρωπους, στὶς μεγάλες πεδιάδες, στὴν καθημερινὴ ζωὴ. Καὶ κάτι μοῦ λέει πῶς ἡ καθημερινὴ ζωὴ εἴναι σπουδαιότερη ἀπὸ τὶς μεγάλες στιγμές, ἀπὸ τὶς κοσμοϊστορικὲς ὕρες. Προχώρησε, λοιπόν, μπροστὰ ἀπὸ μένα· ἀνοίξει τὸ δρόμο· ἐσὺ εἶσαι ὁ μόνος ἀξιος καὶ ίκανός νὰ τὸν ἀνοίξεις. Προχώρησε, ἀγαπημένε μου ἄνθρωπε· θὰ περιμένω ἐδῶ ὅς ποὺ νὰ περάσεις τὴν τελευταία στροφὴ τοῦ δρόμου ποὺ μὲ χωρίζει ἀπὸ τὴν καθημερινὴ ζωὴ, ἀπὸ τὶς μονότονες καὶ ἀτέλειωτες πεδιάδες. Δὲν εἴναι ἀνάγκη νὰ συμφωνήσουμε ἀπὸ τώρα ποῦ καὶ πότε θὰ συναντηθοῦμε ξανά. Εἶμαι βέβαιος ὅτι, ὅσες φορὲς θάναι ἀνάγκη, θὰ σημειώνεται ἀπρόβλεπτα καὶ ἀναπόφευκτα ἡ συνάντησή μας. Καὶ ἡ βοήθεια ποὺ θὰ μοῦ προσφέρεις θάναι ἀποφασιστικὴ γιὰ τὴν ὑπόλοιπη ζωὴ μου. Προχώρησε, φύγε· εύλογημένος ὁ ἀπερχόμενος ἐν ὄνόματι ἐμοῦ, τοῦ ἀνύπαρκτου πιὰ καὶ νικημένου Ζαρατούστρα!

Τέτοια λόγια εἶπε ὁ Ζαρατούστρας. Καὶ ὁ πιὸ ἄσχημος ἄνθρωπος τοῦ κόσμου προχώρησε μὲ βῆμα σταθερὸ ποὺ ἔδειχνε δύναμη καὶ αὐτοπεποίθηση. ‘Ο Ζαρατούστρας περίμενε..., περίμενε ὅσο ἦταν ἀναγκαῖο νὰ περιμένει. Τὸ θεωροῦσε αὐτὸνόητο ὅτι ὁ πιὸ ἄσχημος ἄνθρωπος τοῦ κόσμου ἔπρεπε νὰ προπορευθεῖ καὶ νὰ τοῦ ἀνοίξει τὸ δρόμο.